

ONKOLOGINIŲ LIGŲ PREVENCIJOS BENDRUOMENĖJE MODELIO APRAŠO VERTINIMAS

Santrauka

Onkologinių ligų prevencijos bendruomenėje modelio aprašas (toliau – Aprašas) savivaldybėse pradėtas diegti 2024 metais įgyvendinant projektą „Kompleksinių ir integruotų, mokslu pagrįstų visuomenės sveikatos paslaugų prieinamumo užtikrinimas, bazinių visuomenės sveikatos paslaugų tikslinėms grupėms teikimas“. Atliktas šio Aprašo vertinimas, susidedantis iš dviejų dalių: tyrimo (paslaugų teikėjų ir paslaugų gavėjų apklausos) ir mokslinių publikacijų ir gerosios patirties dokumentų apie onkologinių ligų prevencijai taikomų intervencijų veiksmingumą apžvalgos.

Vertinimo tikslai:

- 1) įvertinti bandomojo Onkologinių ligų prevencijos bendruomenėje modelio aprašą paslaugų gavėjų ir paslaugų teikėjų požiūriu;
- 2) įvertinti onkologinių ligų prevencijai taikomų intervencijų veiksmingumą.

Metodika. Siekiant įvertinti Aprašą paslaugų teikėjų ir gavėjų požiūriu, atlikti du kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai. Vertinant Aprašą mokymus vedusių lektorių požiūriu, praveisti šeši struktūruoti interviu su mokymų lektorais – skirtingų sričių specialistais. Vertinant Aprašą jį koordinavusių savivaldybių visuomenės sveikatos specialistų požiūriu, įvyko dvi focus grupių diskusijos, kuriose dalyvavo 24 savivaldybių visuomenės sveikatos biurų atstovai. Vertinant Aprašą mokymuose dalyvavusių asmenų požiūriu, atliktas kiekybinis skerspjūvio tyrimas – mokymų dalyviai užpildė grįžtamojo ryšio klausimyną (272 dalyviai). Kokybiniam ir kiekybiniam tyrimams buvo naudoti tyrėjų parengti 3 klausimynai. Kokybinių tyrimų duomenų analizei taikytas turinio analizės metodas, kiekybinio tyrimo duomenų analizei – aprašomosios statistikos metodai.

Siekiant įvertinti onkologinių ligų prevencijai taikomų intervencijų veiksmingumą, atliktas vertinimas, susidedantis iš dviejų dalių: 1) sisteminės mokslinių publikacijų apžvalgos („PubMed“, 2019–2025 m.); iš 5689 publikacijų atrinktos ir į vertinimą įtrauktos 36 sisteminės literatūros apžvalgos ir meta-analizės; 2) gerosios patirties dokumentų, publikuotų per pastarąjį dešimtmetį, apžvalgos, apimančios 28 dokumentus (PSO, Europos Komisijos, tarptautinių draugijų, ekspertų ir nacionalinių programų gairės). Analizuotos intervencijos, skirtos padidinti rizikos asmenims ir onkologiniams pacientams, išgyvenusiems ligą, ir jų artimiesiems.

Rezultatai. Onkologijos aprašo diegimo vertinimas iš paslaugų teikėjų perspektyvos atskleidė, kad šis Aprašas padeda aiškiau identifikuoti prioritetines onkologinių ligų prevencijos sritis, suderinti rekomendacijas tarp skirtingų prevencinių programų vykdytojų ir prisideda prie gyventojų sąmoningumo didinimo. Mokymų metu įgytos bazinės žinios apie onkologines ligas, jų rizikos veiksnius ir prevencijos principus, pasak paslaugų teikėjų, ne tik didina mokymų dalyvių sveikatos raštingumą, bet ir sudaro prielaidas efektyvesniam gydytojų darbui – šios žinios leidžia gydytojams onkologams bendraujant su pacientais daugiau laiko skirti detalesnei ligos analizei. Mokymų dalyviai teigiamai vertino mokymų turinį ir ypač palankiai priėmė alternatyvius mokymo metodus, kurie prisidėjo prie psichologinio komforto ir įsitraukimo didinimo. Vienu iš pagrindinių iššūkių buvo įvardytas per didelis pildytinų mokymų vertinimo anketų skaičius. Mokymų organizavimo modelis – intensyvios savaitgalinės stovyklos – pasiteisino kaip efektyvus būdas formuoti dalyvių tarpusavio ryšį ir bendruomeniškumą, kas, paslaugų teikėjų teigimu, turėjo teigiamos įtakos žinių įsisavinimui ir motyvacijai dalyvauti tolesniuose užsiėmimuose. Dauguma paslaugų teikėjų – lektorių pritarė Aprašo įteisinimo būtinybei, tačiau pabrėžė, kad tai turėtų būti daroma užtikrinant papildomą finansavimą. Savivaldybių visuomenės sveikatos biurai, pripažindami Aprašo naudą ir reikalingumą, nepritarė mokymų kaip bazinės paslaugos įteisinimui be papildomų finansinių ir žmogiškųjų išteklių.

Onkologijos aprašo diegimo vertinimas mokymų dalyvių požiūriu buvo itin teigiamas – beveik visi nurodė, kad gavo pakankamai aiškios, naudingos ir patraukliai pateiktos informacijos, o lektorių kompetencija, praktinių užsiėmimų kokybė, patalpų tinkamumas ir mokymų struktūra sulaukė aukštų vertinimų. Ypač gerai įvertinta mokymų praktinė dalis – maisto gaminimas, atsipalaidavimo pratimai, gyvensenos stebėseną ir grupinės konsultacijos, kurios dalyviams buvo naudingiausios ir įdomiausios. Mokymai paskatino dalyvių realius sveikatos elgsenos pokyčius.

Sisteminės mokslinių publikacijų apžvalgos rezultatai parodė, kad tiek padidintos rizikos asmenims, tiek onkologiniams pacientams ir jų artimiesiems veiksmingiausios buvo daugiakomponentės gyvensenos pokyčių intervencijos, orientuotos į rizikos veiksnių (nesubalansuota mityba, fizinis pasyvumas, žalingi įpročiai, nemiga, depresija, nerimas ir kt.) mažinimą. Bendrai pastebėta, kad sėkmingiausios intervencijos buvo grįstos elgesio keitimo teorijomis, apėmė aiškų tikslų nustatymą, veiksmų planavimą, pažangos stebėseną, savikontrolę ir psichologinės paramos užtikrinimą. Veiksmingumą stiprino motyvacinės strategijos, vizualinės ir interaktyvios edukacijos, pacientų bei jų artimųjų įtraukimas į procesą ir skaitmeninių technologijų taikymas. Skaitmeninės priemonės gerino informacijos prieinamumą ir dalyvių įsitraukimą, tačiau vien jų taikymas neužtikrino ilgalaikio veiksmingumo – didžiausias poveikis pasiektas derinant jas su specialistų vedamais užsiėmimais. Gerosios patirties dokumentų apžvalgos rezultatai patvirtino šias tendencijas. Europos kovos su vėžiu plane, Europos kovos su vėžiu kodekse, Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijose bei tarptautinių draugijų, ekspertų gairėse akcentuojama, kad veiksmingiausios intervencijos yra daugiakomponentės, individualizuotos ir įrodymais grįstos prevencinės programos. Jose pabrėžiami sveikos gyvensenos komponentai, streso valdymas, psichosocialinės pagalbos organizavimas, pacientų ir jų šeimų įtraukimas į procesą bei tarpdisciplininės specialistų komandos vaidmuo. Bendruomeniniai modeliai, pacientų navigacijos sistemos, motyvacinės strategijos bei technologijų integracija laikomi esminiais komponentais, didinančiais prevencijos priemonių veiksmingumą.

Apibendrinimas. Aprašo vertinimas parodė, kad tiek paslaugų teikėjų, tiek paslaugų gavėjų požiūriu ši iniciatyva naudinga ir veiksminga: ji gerina žmonių sveikatos raštingumą, prisideda prie sveikatos elgsenos keitimo, didina psichologinį komfortą ir ugdo bendruomeniškumą.

Mokslinių įrodymų analizė atskleidė, kad veiksmingiausios individualizuotos, kompleksinės ir ilgalaikės intervencijos, apimančios sveikos gyvensenos skatinimą, rizikos veiksnių mažinimą, fizinės ir emocinės sveikatos stiprinimą bei dalyvavimo prevencinėse patikrose didinimą. Didžiausią poveikį turėjo elgesio keitimo technikas ir motyvacines strategijas integruojantys gyvi ar hibridiniai specialistų vedami užsiėmimai, kuriuos papildė vaizdinės, žaidybinės ir skaitmeninės priemonės. Nacionaliniai ir tarptautiniai dokumentai pabrėžia sveikos gyvensenos intervencijų skatinimą, sveikatos raštingumo stiprinimą, technologijų taikymą ir į asmenį orientuotą tarpdisciplininę priežiūrą, įtraukiant pacientus ir jų artimuosius.